LIMITATIONS OF THE NEOCLASSICAL ECONOMICS IN ADDRESSING THE PROBLEMS OF THE PROBLEMS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA. LESSONS FROM THE COVID 19 PANDEMIC

Dorina ROȘCA

President Institut européen d'études du Développement Paris, France

Abstract. *The global COVID 19 pandemic broke out suddenly, shutting down economic activity all around the world. Moldova was no exception. It is the first time when economists can not comfortably analyse a crisis by mobilizing the theories of economic crises, otherwise their usual knowledge. There is no possible recourse to a body of doctrines that would authorize a scientific treatment of the COVID 19 moment. All the more, there is a fewer place for neoclassical economic ideas which already in standard times arouse much discussion and controversy by analysing the economic policies in terms of rational behaviour or perfect competition between economic agents. Thus, the COVID 19 pandemic calls for questioning not only the economy but economic science as well. In this intervention, I intend to discuss the limitations of the neoclassic economic theory in addressing the economic problems generated by the COVID 19 pandemic in the Republic of Moldova. I will mainly focus on several peculiar institutional characteristics and issues of the Republic of Moldova, and I will ask the question of the economic and political action to be taken against the effects of economic vitrification due to the mainstream neoclassical economics.*

Keywords*: COVID 19 pandemic, neoclassic economic theory, economic problems.*

Pe data de 7 martie 2020, Republica Moldova înregistra primul caz de infectare cu noul virus SARS-CoV-2. Peste o 10 zile, avea să fie declarată starea de urgență pe tot teritoriul țării. În a doua jumătate a lunii martie 2020, majoritatea statele lumii aveau deja instituite restricții de circulație, atât pe teritoriile naționale, cât și în traversarea frontierelor internaționale, stopatând, astfel, pur și simplu, activitatea economică. În contextul mondializării și a liberalizării schimburilor economice internaționale, aceste restricții au afectat profund economiile naționale, mai ales sectoarele economice orientate spre servicii de tipul față-în-față – HoReCa, comerțul cu amănuntul etc. Conform datelor Biroului Național de Statistică (BNS), în perioada ianuarie-septembrie 2020, turismul emițător a scăzut cu 81,5% față de aceeași perioad a anului 2019; turismul receptor – cu 56,3% și cel intern cu 23,9% [vezi 1]. Deasemenea, serviciile de piață prestate populației s-au redus substanțial, iar cifra de afaceri globală pentru acestea s-a comprimat cu mai bine de 20%, în aceeași perioada [2]. Cele mai afectate au fost activitatițile agenților turistice (-65,4%), activitățile de cazare și alimentare publică (-47,9%) și activitățile de recreare și de agrement (-39,8%). Cu referire la particularitatea actualei crize, în ultimul raport – *World Economic Outlook* [vezi 3] –, din octombrie 2020, Fondul Monetar Intrenațional (FMI) menționa că aceasta nu poate fi analizată ca celelelate, zise ″clasice″, deoarece în crizele ″clasice″ sectoarele orientate spre servicii suferă mai puțin decât sectoarele de producție.

Reieșind din aceste caracteristici, analizele economice asupra crizei pandemice Covid-19 se întrec în previziuni. Unele mai pesimiste, altele mult prea optimiste, acestea afișează o evoluție economică în formă de *L*, *U*, *V* sau *W*[1]. În cazul Republicii Moldova, majoritatea rapoartelor cu

[1] Curba în formă de *L* descrie o scădere bruscă a activității economice – recesiune –, urmată de depresie economică de lungă durată. Conform unor estimări mai realiste, acesta riscă să fie scenariul cel mai plauzibil în numeroase state ale lumii. (În cazul Franței, Jacques Sapir, de la CEMI-Robert de Sorbon, vorbește de deceniul viitor ca de un ″ deceniu pierdut″ [5].) Curba în formă de *U* se referă la scăderea bruscă a activității economice, urmată de o perioadă de depresie, apoi de o redresare rapidă a acesteia. Curba în formă de *V* evocă o degradare rapidă, urmată de o creștere la fel de rapidă a creșterii economice. În fine, curba în formă de *W* descrie o falsă recuperare economică după prima etapă – cea de scădere bruscă –, urmată, totuși, de o replonjare a activității economice, așa cum s-a întâmplat în Europa anilor 2008-2011; după criza economică din 2008, a urmat criza datoriilor suverane.

caracter previzionist sugerează o revenire, în 2021, la un ritm de creștere echivalent celui de dinanintea crizei, de peste 4% anual, după o screștere negativă, în 2020, care iată se apropie de -8% [vezi *infra,* tabel 2]. Conform unor estimări, mult prea optimiste, Republica Moldova, se poate aștepta la un scenariu aproape ideal, cu o curbă în formă de *V* și o creștere economică de 5,7%, în 2021 [4, p. 29]. Aceste previziuni sunt, deseori bazate pe modelizări statistice a căror fundament teoretic – neoclasic – nu ține cont de arbitrajul pe care trebuie să-l facă guvernele între ″sănătatea populației″ și ″sănătatea economică″. De asemenea, ele nu țin cont de incertitudinea evoluției pandemiei de care va depinde performanța economică ulterioară[2].

Altfel spus, actuala pandemie pune sub semnul întrebării adaptabilitatea instrumentelor analitice la realitățile socio-economice actuale și viitoare. Teoria economică neoclasică, care domină analizele pe Republica Moldova de aproape 30 ani, pare să între în conflict cu sine însăși, în acest context pandemic. După ce au făcut din liberalizare pilonul așa-numitei ″tranziții″[3] moldovenești, astăzi, cei mai fervenți promotori ai săi critică timiditatea intervenționismului statului din ultima jumătate de an și recomandă ca acesta să-și asume un rol activ în gestionarea dificultăților economice generate de criza sanitară [4, p. 30].

În aceste condiții, este legitim să ne întrebăm dacă nu cumva cutia cu instrumente de inspirație neoliberală ale economiștilor moldoveni este obsoletă, astăzi. Criza sanitară actuală ne invită, se pare, la o inventariere a acestor instrumente și o demistificare a virtuților auto-regulatoare ale pieții. Ea ne oferă și oportunitatea să radiografiem propriul nostru sistem socio-economic și să regândim cadrele metodologice ″clasice″ de analiză a faptelor economice, rebilitându-le statutul lor de *fapte sociale*[4].

Articolul de față problematizează, așadar, necesitatea acestei inventarieri teoretice și metodologice a felului de *a face* economie în Republica Moldova. Astfel, după ce sunt prezentate principalele efecte socio-economice ale pandemiei Covid-19 asupra economiei moldovenești (I), vor fi discutate și principalele mituri inspirate de teoria economică neoclasică, care au ghidat, până acum, analiștii și politicile economice moldovenești (II).

I. Repercursiunile crizei pandemice asupra economiei Republicii Moldova și răspunsul guvernului și a economiștilor

Pandemia actuală a indus o nouă stare, acea de a restricționa sever circulația fizică, a cărei impact asupra activității economice este vital. În primul val al panemiei – cel din primăvara anului 2020 –, peste 3 miliarde de persoane în lume, adică aproape jumătate din populația planetei, au experimentat confinarea la domiciliu. De asemenea, între ianuarie și sfârșitul lui noiembrie 2020, cumulat, au fost înregistrate peste 60 de milioane de cazuri de contaminare cu noul coronavirus [8], peste 100 mii fiind înregistrate în Republica Moldova [9]. La nivel mondial, numărul deceselor a depășit cifra de 1,4 milioane persoane, iar în Republica Moldova, peste 2000 de persoane au decedat de Covid-19. Cu o rată de infectare medie mondială de 2,4 persoane [8], peste 210 țări au fost sever impactate în plan sanitar, social și economic.

---

[2] Aceast fapt este confirmat de al doilea val al pandemiei, revenit în țările europene. Unele state, precum Anglia, Italia, Spania, Franța au reintrodus restricțiile din primavară.

[3] Despre ″tranziția″ inspirată de curentul economic neoclasic, am scris în altă parte. Vezi [6].

[4] Această discuție nu este una nouă. În Vestul Europei, de câteva decenii deja, numeroase curente de gândire tratează faptele economice ca fapte sociale. Karl Polanyi, economist de origine maghiară, exilat în Marea Britanie, apoi în Statele Unite ale Americii, încă din primii ani post-belici, denunța așa-numita *eroare economicistă* (engl. *Economistic fallacy*), care consistă în confundarea activității economice cu activitatea de piață [7, pp. 5-17]. În Republica Moldova, astfel de dezbateri sunt absente cu desăvârșire, iar unica modalitate de a face *economie* – *singura* economie legitimă – este cea neoclasică.

Pe lângă efectele demografice dramatice, cele economice nu au întârziat să apară. Primele rezultate dar și estimări cu privire la dinamica economiilor lumii în 2020 arată că economia mondială s-a comprimat în acest an în mod substanțial [Tabel 1, *infra*].

Tabel 1. Perspective de creștere economică în lume. Estimări pentru 2020 și 2021, %

	2020	2021
Lume	-4,5	+5,0
Uniunea Europeană	-7,9	+5,1
Germania	*-5,4*	*+4,6*
Franța	*-9,5*	*+5,8*
Italia	*-10,5*	*+5,4*
Anglia	-10,1	+7,6
SUA	-3,8	+4,0
Rusia	-7,3	+5,0
China	+1,8	+8,0

Sursă : [10, p. 2]

Datele din tabelul de mai sus arată că, exceptând China, previziunile creșterii economice în 2020 sunt negative pentru principalele economii ale lumii. Uniunea Europeană est mult sub media mondială, cu o creștere negativă, în 2020, de aproape -8%, iar în unele state europene pierd, se pare, în jur de 10% din PIB-ul lor anual. În tabelul 1, am reținut 4 state europene principale – Germania, Franța, Italia și Anglia[5] -, deoarece, pe de o parte, ele au o pondere importantă în plan regional și cunosc o degradare economică extrem de pronunțată, pe de altă parte, ele gazduiesc numeroși cetățeni moldoveni, migranți economici, ceea ce se poate impacta Republica Moldova prin această legătură socio-economică. Pentru anul 2021, previziunile lasă să se profileze un scenariu de recuperare economică sub forma curbei de tip *V,* un scenariu mult prea optimist, mai ales pentru că el nu ia în calcul a doua perioadă de confinare, care a devenit reală în unele țări europene.

Republica Moldova se inscrie în acest trend cu o scadere a PIB-ului, în prima jumatate de an, de mai bine de 7%, pe seria brută [11]. Estimarile unor experți moldoveni arată că PIB-ul Republicii Moldova se va contracta pana la sfarșitul anului cu 7.5%, în raport cu anul trecut [vezi tabel 2, *infra*]. Iarăși, ca și în cazul previziunilor OCDE la nivel mondial [tabel 1], previziunile moldovenești lasă, și ele, să se profileze o recuperare, în 2021, sub formă de *V.* Cele făcute de Fondul Monetar Internațional sugerează chiar că această redemarare a creșterii economice în 2021 se va menține până în 2025, la ritmuri comparabile cu cele din 2021 [3, p. 145].

Tabel 2. Evoluția câtorva indicatori economici în 2020 și 2021, Republica Moldova, %

	2020	2021
Creștere PIB / an -1	-7,5%	+5,7%
Salariu mediu / an -1	-8,2 %	+0,1%
Consumul menajelor	-9,8%	+9,3%
Investiții în capital fix	-8,3%	-19,9%
Exporturi	-20,0%	+23,2%
Importuri	-16,3%	+12,6%
Deficit bugetar	+10,1%	+2,4%

Sursă : [4, p. 6, tabel 1]

Dacă în cazul PIB-ului, previziunile sunt optimiste, una din cele mai acute evoluții se pare că riscă să o aibă salariul mediu. Chiar admițând ipoteza realizării acestui scenariu, în 2021

[5] Aceasta își pierde calitatea de membru al Uniunii Europene, la 31 ianuarie 2020.

salariul mediu nu ar crește, după ce ar cunoaște o involuție de mai bine de 8%, în 2020. Aceasta s-ar traduce printr-o degradare substanțială a veniturilor populației și deci o degradare a calității vieții, mai ales dacă ținem cont și de evoluția indicelui prețurilor de consum, care, conform FMI, ar trebui să fie de 2,8% în 2020 și de 2,3% în 2021 [3, p. 150]. Paradoxal – sau nu, dacă autorii au luat în calcul eventualele transferuri ale emigranților moldoveni –, în condițiile în care veniturile populației se degradează apoi stagnează, consumul menajelor ar crește, în 2021, recuperând scăderea din 2020, ceea ce ar crește și importurile. Nu e clar pe ce bază ar crește exporturile cu mai bine de 23%, dacă ținem cont de faptul că activitatea de producție va fi mai puțin viguroasă, iar investițiile în capitalul fix vor continua să scadă în 2021, în ritmuri mult mai accelerate decât în 2020. Aceasta s-ar traduce nemijlocit prin suprimarea unei cincimi din capacitatea de dezvoltare a activelor utilizate în procesul de producție, deci prin anihilarea creșterii capacității de producere.

Chiar dacă previziunile pentru anul 2021 par să fie mult prea optimiste, cele pentru 2020 descriu, totuși, o pantă descendentă abruptă, ducând, inevitabil, la o degradare socio-economică subită. Astfel, conform unui sondaj realizat de BNS [vezi 12], 17% din respondenți au declarat că ar fi pierdut totalemente sau parțial veniturile din activitatea de muncă, iar aproape 4% ar fi suportat rețineri ale salariilor, pensiilor, prestațiilor sociale. De asemenea, mai bine de 8% dintre respondenți ar fi suportat o reducere a remitențelor recepționate, adică a transferurilor monetare și non monetare de la un membru emigrat al familiei. Această ultimă cifră nu este coerentă cu statisticile Bancii Naționale ale Moldovei, care arată, dimpotrivă, o constantă creștere a remitențelor recepționate de familiile moldovenești, începând cu luna mai 2020[6]. Anume această creștere ar putea să explice ușoara redresare de aproape 1%, în ianuarie-august 2020 [14, p. 2], a volumului comerțului de bunuri cu amănuntul, în condițiile în care se înregistrează o scădere a veniturilor salariale sau bugetare ale gospodăriilor casnice.

În ceea ce privește deficitul public, acesta ar cunoaște o degradare substanțială, atingând cote mai mari de 10% din PIB, în 2020. La sfârșitul lunii septembrie 2020, deficitul era de aproximatif 8% [14, p. 10]. Previziunile experților, relatate în tabelul 2, *supra*, sugerează o revenire la ″normalitate″ în 2021, cu un deficit bugetar cifrat la mai puțin de 3% din PIB - iarăși, o previziune mult prea optimistă. Creșterea deficitului bugetar este văzută în termeni apocaliptici de către analiștii economici. Și ei au dreptate să fie alarmați în condițiile în care *policy mix*-ul moldovenesc – adică dosajul dintre politica bugetară și cea monetară – este nefuncțional. O creștere a cheltuielilor bugetare nu ar fi, însă, o catastrofă pentru economia Moldovei – a cărei capacitate de împrumut este destul de confortabilă[7] –, dacă aceasta ar fi însoțită și de o politică monetară adaptată.

În fața acestei situații degradate, răspunsul guvernului a fost timid. Printre măsurile de paliere a efectelor economice, generate de criză pandemică, Ministerul Economiei și Infrastructurii a înaintat următoarele [pentru lista completă, vezi 15]:

- Reducerea ratei TVA de la 20% la 15 % în sectorul HoReCa;
- Amânarea plății impozitului pe venit din activitatea de întreprinzător;
- Returnarea impozitelor și contribuțiilor aferente salariilor achitate întreprinderilor care au instituit șomaj tehnic sau și-au oprit activitatea;

[6] În perioada ianuarie-octombrie 2020, transferurile de mijloace bănești din străinătate în favoarea persoanelor fizice au crescut cu 19,1% față de aceeași perioadă a anului 2019, constituind peste 1,2 miliarde dolari SUA [13].

[7] La 30 septembrie 2020, datoria externă administrată de guvern era de 62 miliarde lei [14, p. 10], ceea ce înseamnă 32% din PIB, o cifră suficient de confortabilă care permite, în teorie, o sporire a ratei de îndatorare pentru a finanța inclusiv deficitul bugetar.

- Extinderea ajutorului de șomaj pentru mai multe categorii de șomeri și fixarea acestuia la un minim de 2775 lei;
- restituirea contribuțiilor de asigurări sociale pentru titularii de patentă și întreprinzători individuali care şi-au sistat activitatea în perioada stării de urgență.

În afară de ajutorul de șomaj, efectul celorlalte măsuri este aproape caduc (iar unele sunt chiar incomprehensibile), deoarece ele constituie incitații reale doar în cazul menținerii activității. Când activitatea economică este stopată, aceste incitații devin neinteresante pentru agenții economici. În concluzie, răspunsul guvernului la criza pandemică Covid-19 aproape că a lipsit.

Pe de altă parte, dacă revenim la prescripțiile ideologice care inspiră politica economică moldovenească de 30 de ani, cele de inspirație neoclasică, și care au insistat pe ideea de liberalizare și de retragere a statului din economie, este legitim să ne întrebăm de ce statul ar interveni acum în procesele economice. De ce promotorii acestei ideologii ″a pieții″ nu fac apel la virtuțile regulatorii ale pieții pentru a răspunde provocărilor actuale? Nu cumva această criză pune la îndoială corpul de doctrine neoclasice, predat în toate facultățile de economie din Republica Moldova și mobilizat în politicile economice, prin recomandările Fondului Monetar Internațional și a Băncii Mondiale? Nu cumva neoclasicismul economic este obsolet?

II. Eșecul teoriei economice *mainstream* în a răspunde crizei pandemice

În ciuda bătăliilor teoretice și epistemologice din secolul trecut, în ciuda realităților empirice ce sunt în ruptură totală cu prescripțiile teoretice de inspirație neoclassică, ultima continuă să domine, atât învățământul și cercetarea, cât și politicile economice. O stare a lucrurilor valabilă inclusiv pentru Republica Moldova care, de ani buni, își alimentează politicile economice din miturile teoriei neoclasice. Corpul doctrinar neoclasic, promovat de finanțatorii externi, lasă de o parte, scoate din politica economică potențialele surse ″neclasice″ ale dezvoltării. Or, așa cum se vede pe graficul de mai jos [vezi figura 1], asistența oficială pentru dezvoltare, cea care ne aduce la pachet și prescripțiile ideologice ale donatorilor, nu reprezintă decât o infimă parte în potențialul nostru de dezvoltare. Conform OCDE, în 2018, asistența oficială netă pentru dezvoltare, acordată Republicii Moldova, a constituit sub 2% din PNB (produsul național brut) al Moldovei [16]. În condițiile în care transferurile de bani de la emigranți către persoanele fizice, din 2005 încoace, s-a menținut în intervalul 15-35% din PIB, asistența oficială pentru dezvoltare n-a oscilat decât în intervalul de 10-30% din sumele de bani primite anual de la migranți. Acest potențial de dezvoltare reprezentat de volumul remitențelor este risipit, deoarece el se încadrează cu greu în schemele teoretice și ideologice ale economiei neoclasice, ale cărei virtuți sunt promovate de așa-numiții ″parteneri de dezvoltare″. Iar acesta nu e decât un exemplu.

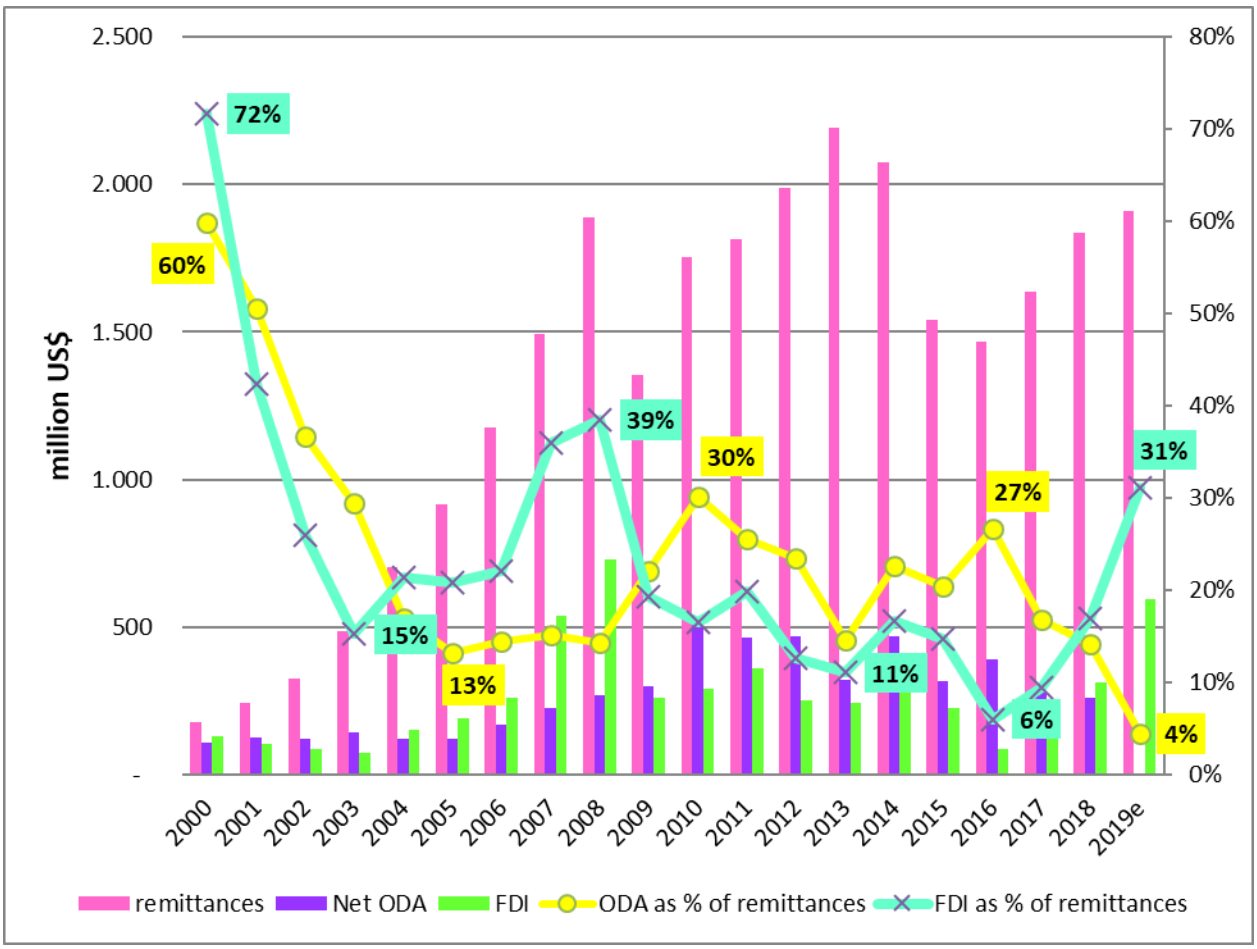

Figura 1: Remitențe, asistența oficială pentru dezvoltare și investițiile directe, Republica Moldova, $ curenți

Sursa datelor statistice: [16 și 17]

Corpul doctrinar neoclasic a alimentat o serie de mituri, rupte de realitățile empirice moldovenești, care, în această criză pandemică, își arată limitele. Ele sunt numeroase, deci nu le voi discuta pe toate aici. Mă voi referi doar la trei dintre ele, care mi se par fundamentale și care sunt demistificate cu desăvârșire de pandemia Covid-19.

Unul din aceste mituri spune că **statul trebuie să fie absent din viața economică**. Or, actuala pandemie tocmai dă în vileag această insuficiență de intervenționism. Economiile lumii se izbesc astăzi violent de absența statului. În Republica Moldova, absența statului a fost laudată și pusă pe un piedestal de politicile anterioare de liberalizare. În același timp, astăzi, nimeni nu caută refugiu sau soluții în sectorul privat, nici în virtuțile regulatorii ale pieții. Soluțiile și conturile sunt cerute de la stat. În contextul actual, absența statului, prin urmare și eșecul lui în gestionarea actualei crize, a devenit aproape o traumă, a cărei amploare este denunțată de unele voci cu notorietate mondială din domeniul economic, cum ar fi Esther Duflo [18] sau Joseph Stiglitz [19], ambii laureați ai premiului Nobel în economie. În Republica Moldova, experții care au redactat rapoarte pentru ″partenerii de dezvoltare″ și au recomandat eliminarea statului din economie, astăzi redactează rapoarte ce denunță incapacitatea statului, adică a guvernului moldovenesc, de a raspunde adecvat și de a lua masuri urgente în fața pandemiei. Această stare a lucrurilor e simtomul unui eșec, eșecul nu doar a guvernului, ci a întregului nostru sistem

economic, clădit pe un fundament teoretic oniric, în care statul e conceput ca un actor pasiv, în cel mai bun caz, dacă nu chiar ca un element nociv.

Un alt mit coerent cu prescripțiile teoretice neoclasice, aflat la antipozii recomandărilor keynesiene, ale caror virtuți se verifică totuși de fiecare dată când o criză de amploare are loc, este reducerea **deficitului public**. Această recomandare și ingrijorare, întreținută de teoria economică neoclasică, am găsit-o mai în toate analizele pe Republica Moldova. Cum actuala criză accentuează deficitul public [vezi tabel 2, *supra*], acest lucru alertează, în spiritul credinței neoclasice, pe toată lumea. Or, capacitatea de împrumut a Republicii Moldova este foarte confortabilă. Datoria publică este de doar 32% din PIB [vezi nota 8, *supra*]. Deci, cu această marjă confortabilă de împrumut și cu o politică monetară ajustată, deficitul n-ar trebui să fie preocuparea noastră numărul unu. Punerea în practică și finanțarea unor măsuri active de paliere a efectelor imediate ale crizei pandemice sunt mult mai importante, astăzi. Activitațile publice cum ar fi sănătatea, protecția socială, educația vor avea un impact decisiv asupra cadrului instituțional moldovenesc. Deasemenea, susținerea întreprinderilor fragilizate, a menajelor rămase fără sursă de venit este vitală acum, dacă dorim să diminuăm costurile pe termen lung a ignorării lor. Ele ar putea fi mult mai dramatice decât un deficit public, astăzi, finanțabil. Reducerea deficitului în acest context ar echivala cu intervenția unor pompieri piromani. Iar dacă tot ne preocupă problema deficitului public, criza actuală ne oferă oportunitatea să regândim sistemul nostru fiscal, să-l facem mai echitabil. Unele întreprinderi, de exemplu, cele din zonele economice libere, activează într-o formă de paradis fiscal. Dacă ne uităm rapid la contribuția acestora la bugetul public, în 2019, ea a fost de 0.96% în total venituri executate [calculat după 20]. O atare situație este inechitabilă, mai ales știind că aceste întreprinderi controlează peste 20 la suta din exporturile moldovenești. Iar exemple de acestea sunt foarte multe în sistemul moldovenesc.

Un alt mit, și acesta va fi ultimul la care ma voi referi, este cel al **virtuților relațiilor ″de piață″** – piața, definită ca locul unde se confruntă cererea și oferta de bunuri și servicii. Conform neoclasicilor, piața trebuie să fie principiul fundamental pe care să fie fondată economia noastră. Or, acest model teoretic de tip *mainstream*, este pe cât de extravagant pe atât de rupt de realitățile empirice. Și pentru că noi credem în mitul economiei de piață, în sensul în care piața este principiul fundamental al existenței noastre, ne pierdem viața în frustrări și critici că nu am reușit – și e normal să nu reușim – să obținem o economie de piață în care prețul, format prin jocul dintre cerere și ofertă, să fie elementul regulatoriu desăvârșit. Prin urmare, construim recomandări de politici publice ce intră în conflict cu realitățile noastre empirice. Bunăoară, citeam într-un raport (de țară) ieșit recent [4], în condițiile în care avem nevoie acută de intervenționism din partea statului, pe timp pandemic, autorii raportului recomandau guvernului să se retragă, să dea mai multe libertăți întreprinderilor moldovenești. La aceasta mai adăugăm și faptul că, așa cum arăta Jacques Sapir într-o lucrare de acum 12 ani [21, p. 26], întreprinderile, care sunt actori esențiali pe piața de bunuri și servicii, în realitate sunt spații zise « anti-piață », unde comanda/ordinul primează asupra alegerii libere. Aceasta înseamnă că, dacă presupunem că piața există în exteriorul întreprinderii, ea oricum este articulată ierarhiilor și rețelelor. De unde importanța de a include în analize și în recomandările de politici publice acest element empiric fundamental. Mai ales că, în felul acesta, însăși *concurența* - pe care neoclasicismul economic o vrea *liberă, loială* și *perfectă* - nu e altceva decât o concurență între structuri ierarhizate și bine planificate [*ibidem*].

Concluzii

În concluzie, criza pandemică actuală a afectat durabil economiile lumii și pe cea a Republicii Moldova. Această criză deschide, probabil, o nouă epocă în care va trebui să reinventăm

dinamica societală, împotmolită, astăzi, într-un conflict acut între teorie și empirism. Analiza de față scoate în evidență acest aspect.

Pandemia Covid-19 repune sub semnul întrebării noțiunea însăși de *economie,* vidată, până acum, de ceea ce este esența ei: societatea. Fenomenele economice sunt fenomene sociale, iar criza sanitară prin care trecem astăzi o demonstrează cu desăvârșire. Ea scoate, așadar, în vidență un lucru foarte important pentru cercetători în economie, experți, oameni politici: cutia cu instrumente de lucru a economiștilor moldoveni nu este adaptată contextului actual.

Este nevoie de a schimba ustensilele și de a ne uita cu alți ochelari la realitățile empirice pentru a evita reproducerea erorilor din trecut, dar și pentru a evita perpetuarea conflictului dintre teorie și realități empirice în viitor. Aceasta ne-ar proteja de importarea haosului în epoca post-covid. Astăzi, cei mai aprigi avocați ai neoclasicismului și ai liberalismului economic recunosc, chiar dacă cu jumătate de voce, necesitatea unei schimbări de paradigmă. Neoclasicismul economic și măsurile liberale pe care le-a inspirat în ultimii 40 de ani, în lume, – 30 de ani, în Republica Moldova –, este, astăzi, depășit. Republica Moldova nu trebuie să rateze oportunitatea pe care a deschis-o criza pandemică Covid-19 de a se emancipa de prescripții teoretice vide de sens, de a abandona cutia cu instrumente obsoletă și de a reconecta politicile economice la realitățile empirice.

BIBLIOGRAFIE

1. BNS, 2020, Activitatea turistică a agențiilor de turism și turoperatorilor din Republica Moldova în ianuarie-septembrie 2020, https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6812&parent=0, consultat 25.11.2020.
2. BNS, 2020a, Cifra de afaceri în comerț și servicii în ianuarie-septembrie 2020, https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6816&parent=0, consultat 25.11.2020.
3. FMI, 2020, *World Economic Outlook,* Whashington D.C.
4. Expert-Grup, 2020, *Republic of Moldova 2020. State of the Country Report,* Chișinău: Expert-Grup.
5. Sapir Jacques, 2020, « Les conséquences économiques du re-confinement », *Les Crises- espace d'autodéfence intellectuelle,* 3 noiembrie 2020, https://www.les-crises.fr/russeurope-en-exil-les-consequences-economiques-du-re-confinement-par-jacques-sapir/, consultat 25.11.2020.
6. Roșca Dorina, 2016, "Economia mixtă de tranziție în Republica Moldova. O analiză instituțională a reformelor din anii 1990", in Ernu Vasile, Negură Petru, Sprînceană Vitalie (coord.), *Republica Moldova la 25 ani. O încercare de bilanț,* Chișinău: Cartier, pp. 146-178
7. Polanyi Karl, 1977, *The Livelihood of Man,* ed, by Harry W. Pearson, New York/San Francisco/London: Academic Press.
8. Statista, 2020, bază de date statistice online, https://www.statista.com/statistics, consultat 26.11.2020.
9. Worldometers, 2020, bază de date online, https://www.worldometers.info/coronavirus/country/moldova/, consultat 26.11.2020.
10. OCDE, 2020, *Perspectives économiques de l'OCDE*, Raport intermediar septembrie 2020, DOI: https://doi.org/10.1787/773ea84a-fr, consultat 26.11.2020.
11. BNS, 2020b, *Produsul Intern Brut în trimestrul II și semestrul I 2020*, https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6760, consultat 26.11.2020.
12. BNS, 2020c, *Principalele rezultate ale cercetării "Influența pandemiei COVID-19 asupra gospodăriei" în trimestrul II 2020*, https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6773, consultat 26.11.2020.
13. BNM, 2020, *Analiza grafică a transferurilor de mijloace bănești efectuate în favoarea persoanelor fizice, octombrie 2020*, https://www.bnm.md/ro/content/analiza-grafica-transferurilor-de-mijloace-banesti-efectuate-favoarea-persoanelor-fizice-99, consultat 26.11.2020.
14. MEIRM, 2020, *INFORMAȚIE OPERATIVĂ cu privire la evoluția social - economică a Republicii Moldova (conform datelor disponibile la 31.10.2020)*, Ministerul Economiei și Infrastructurii al Republicii Moldova, http://mei.gov.md/sites/default/files/document/attachments/expres_2020-09.pdf, consultat 26.11.2020
15. MEIRM, 2020a, *Măsuri economice anti-covid*, http://mei.gov.md/ro/content/masuri-economice-anti-covid-0, consultat 26.11.2020.
16. OCDE, 2020, Bază de date statistice online, https://data.oecd.org/, consultat 29.10.2020.

17. Banca Mondială, 2020, Bază de date statistice online, https://data.worldbank.org/, consultat 29.10.2020
18. Esther Duflo, 2020, *Esther Duflo : "Cette crise va mener à une réflexion sur différents aspects de l'économie",* interviu audio pentru France Inter, 31 mai 2020, https://www.youtube.com/watch?v=DsoFhIPu2M4&ab_channel=FranceInter, consultat 27.11.2020.
19. Stiglitz Joseph, 2020, *Economist Stiglitz on Covid-19 Impact on Jobs, Government Stimulus, Supply and Demand*, interviu video pentru *Bloomberg Markets and Finance*, 18 mai 2020, https://www.youtube.com/watch?v=zcXgR2ngu1I&t=331s&ab_channel=BloombergMarketsandFinance, consultat 27.11.2020.
20. MEIRM, 2020b, *Raport privind activitatea Zonelor Economice Libere din Republica Moldova pentru anul 2019*, https://mei.gov.md/sites/default/files/activitatea_zel_in_anul_2019_14.07.2020_coordonat.pdf, consultat 29.10.2020.
21. Sapir Jacques, 2008, *Le nouveau XXI siècle. Du siècle américain au retour des nations*, Paris : Seuil.